

Elementy logiki dla informatyków

Wykład III

Elementy logiki. Algebra Boole'a. Analiza i synteza układów logicznych

Algebra Boole'a

Algebra Boole'a jest strukturą matematyczną postaci:

$$(\{0, 1\}, \vee, \wedge, \neg, 0, 1),$$

gdzie dany jest zbiór dwuelementowy, działania alternatywy (sumy), koniunkcji (iloczynu) oraz negacji (dopełnienia), a także element neutralny sumy i iloczynu. Dla uproszczenia zapisu koniunkcję $p \wedge q$ zapisujemy jako $p \cdot q$ lub pq , a negację $\neg p$ jako $\bar{p}$. Działania algebry Boole'a spełniają następujące prawa:

- element neutralny: $p \vee 0 = p, p \cdot 1 = p,$
- identyczność: $p \vee 1 = 1, p \cdot 0 = 0,$
- idempotentność: $p \vee p = p, p \cdot p = p,$
- dopełnianie: $p \vee \bar{p} = 1, p \cdot \bar{p} = 0,$
- przemienność: $p \vee q = q \vee p, p \wedge q = q \wedge p,$
- łączność: $(p \vee q) \vee r = p \vee (q \vee r), (p \wedge q) \wedge r = p \wedge (q \wedge r),$
- rozdzielność: $p \vee (q \wedge r) = (p \vee q) \wedge (p \vee r), p \wedge (q \vee r) = (p \wedge q) \vee (p \wedge r),$
- pochłanianie: $(p \wedge q) \vee p = p, (p \vee q) \wedge p = p,$
- prawa De Morgana: $\overline{p \vee q} = \bar{p} \wedge \bar{q}, \overline{p \wedge q} = \bar{p} \vee \bar{q}.$

Przykładami algebr Boole'a są:

- Algebra zerojedynkowa: $(\{0, 1\}, \vee, \wedge, \neg, 0, 1),$
- Zbiory: $(2^S, \cap, \cup, \bar{X}, \emptyset, S),$
- Ciągi zerojedynkowe o długości n :
 $(\{ppp \dots p : p \in \{0, 1\}\}, \vee, \wedge, \neg, 000 \dots 0, 111 \dots 1).$

Funkcje Booleowskie

Niech $\mathbf{B} = \{0, 1\}$. Funkcją booleowską n -argumentową nazywamy dowolną funkcję typu:

$$f : \mathbf{B}^n \longrightarrow \mathbf{B}.$$

W ogólnym przypadku istnieje 2^{2^n} różnych funkcji booleowskich. Dla $n = 1$ mamy cztery funkcje, dla $n = 2$ jest ich 16 a dla $n = 3$ aż 256.

Przykład funkcji 3-argumentowej przedstawiono poniżej.

p	q	r	$f(p, q, r)$
0	0	0	0
0	0	1	0
0	1	0	0
0	1	1	1
1	0	0	0
1	0	1	1
1	1	0	1
1	1	1	1

Funkcja ta dla $p = 0$ realizuje koniunkcję pozostałych argumentów, a dla $p = 1$ – ich alternatywę; można więc ją zapisać w postaci:

$$f(p, q, r) = \bar{p} \cdot (q \cdot r) \vee p \cdot (q \vee r).$$

Inna postać tej funkcji:

$$f(p, q, r) = \bar{p} \cdot q \cdot r \vee p \cdot \bar{q} \cdot r \vee p \cdot q \cdot \bar{r} \vee p \cdot q \cdot r.$$

Wyrażenia postaci $x \cdot y \cdot z$, lub prościej xyz , gdzie $x = p$ lub $x = \bar{p}$, $y = q$ lub $y = \bar{q}$ oraz $z = r$ lub $z = \bar{r}$ nazywamy atomami (iloczynami) w $\mathbf{B}^3$. Różnych takich atomów jest 2^n . Każdą funkcję można przedstawić jako sumę atomów.

Postać minimalna:

$$f(p, q, r) = p \cdot q \vee p \cdot r \vee q \cdot r.$$

Wyrażenia booleowskie

Wyrażenia booleowskie służą do zapisu i definiowania funkcji booleowskich.

Definicja 1 Niech będą dane symbole zmiennych booleowskich $p_1, p_2, \dots, p_n$. Wyrażeniem booleowskim jest:

- symbol 0, 1 oraz każdy z symboli $p_1, p_2, \dots, p_n$,
- jeżeli P_1 i P_2 są wyrażeniami booleowskimi, to również $P_1 \vee P_2$, $P_1 \wedge P_2$ oraz $\bar{P}_1$ ($\bar{P}_2$) są wyrażeniami booleowskimi.

Każde wyrażenie booleowskie definiuje pewną funkcję booleowską. Wartości tej funkcji dla konkretnego wyrażenia wyznaczamy stosując reguły algebry Boole'a.

Dwa wyrażenia booleowskie nazywamy **równoważnymi** gdy definiują one identyczne funkcje.

Iloczynem minimalnym n zmiennych booleowskich nazywamy koniunkcję (atom w $\mathbf{B}^n$) n zmiennych; żadna zmienna nie może się powtarzać.

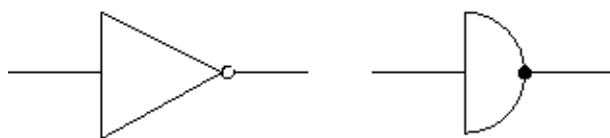
Każdą funkcję i każde wyrażenie booleowskie można przedstawić w równoważnej postaci składającej się z samych iloczynów minimalnych - jest to tzw. postać kanoniczna (postać normalna alternatywno-koniunkcyjna). Określenie postaci kanonicznej polega na wskazaniu które iloczyny minimalne wchodzi (+) do definicji funkcji, a które nie wchodzi (-).

p	q	r	iloczyn	$f(p, q, r)$	czy wchodzi
0	0	0	$\bar{p}\bar{q}\bar{r}$	0	-
0	0	1	$\bar{p}\bar{q}r$	0	-
0	1	0	$\bar{p}q\bar{r}$	0	-
0	1	1	$\bar{p}qr$	1	+
1	0	0	$p\bar{q}\bar{r}$	0	-
1	0	1	$p\bar{q}r$	1	+
1	1	0	$pq\bar{r}$	1	+
1	1	1	pqr	1	+

Bramki logiczne

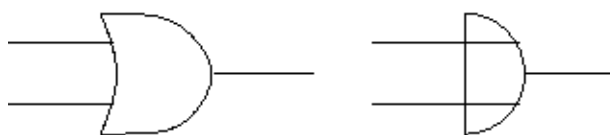
NOT

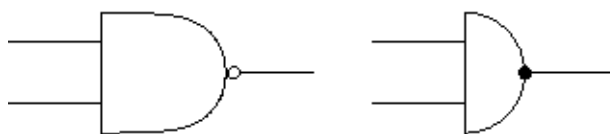
AND

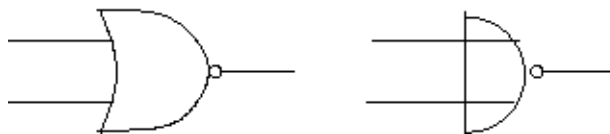
OR

NAND

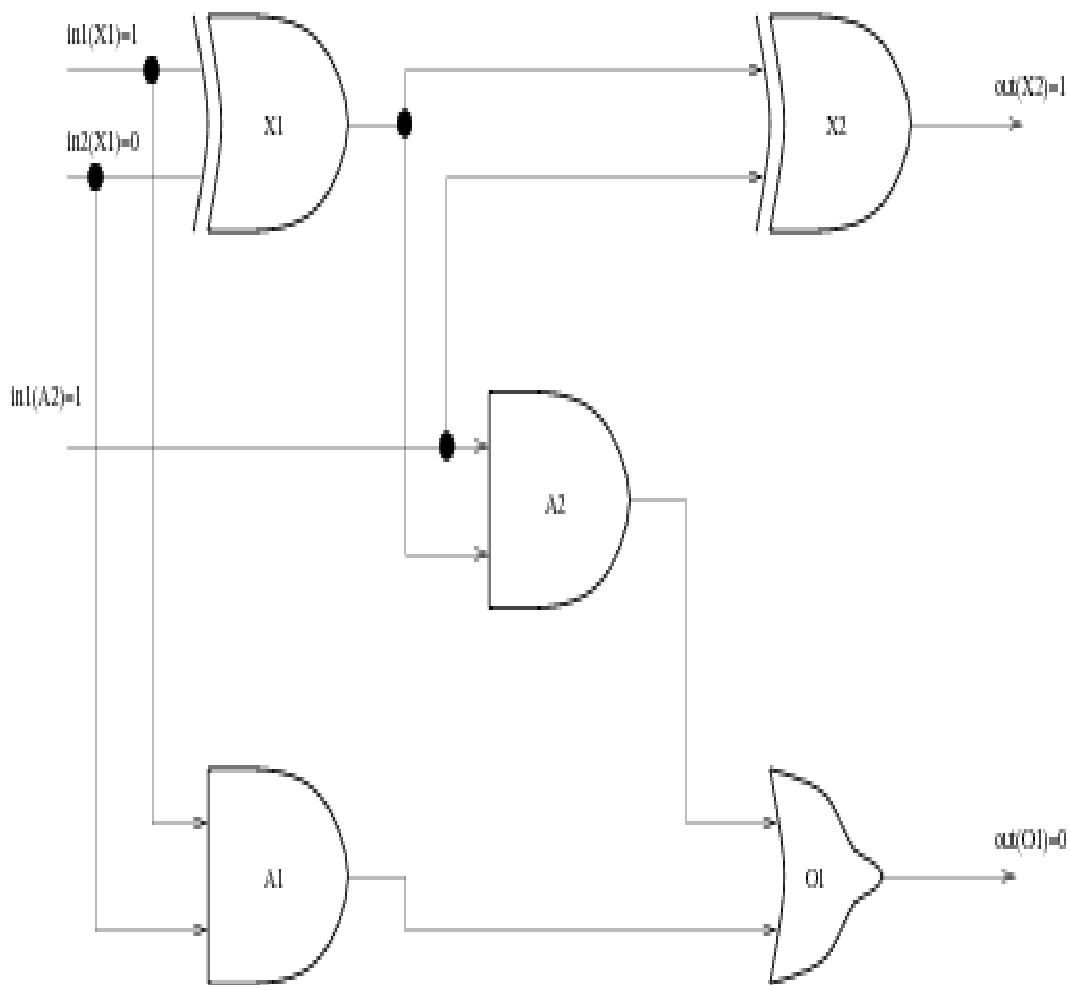

NOR

Układy logiczne

Z bramek logicznych można budować dowolnie złożone układy logiczne.

Rysunek 1: Przykład układu logicznego – sumator.

Analiza układów logicznych

Analiza układów logicznych polega na rekonstrukcji funkcji logicznej realizowanej przez zadany układ logiczny. Można to zrobić posługując się matrycą logiczną układu. Dla układu z Rys. 2 mamy:

inp1(X1)	inp2(X1)	inp(A2)	X1	A1	A2	out(X2)	out(O1)
0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	1	0	0	0	1	0
0	1	0	1	0	0	1	0
0	1	1	1	0	1	0	1
1	0	0	1	0	0	1	0
1	0	1	1	0	1	0	1
1	1	0	0	1	0	0	1
1	1	1	0	1	0	1	1

Na podstawie powyższej tabeli można odtworzyć funkcje w postaci kanonicznej; dla uproszczenia podstawmy $\text{inp1}(X1) = p$, $\text{inp2}(X1) = q$, $\text{inp}(A2) = c$. Mamy:

$$\text{out}(X2) = \bar{p}\bar{q}c \vee \bar{p}q\bar{c} \vee p\bar{q}\bar{c} \vee pqc,$$

$$\text{out}(O1) = \bar{p}qc \vee p\bar{q}c \vee pq\bar{c} \vee pqc.$$

Można też określić postacie minimalne dla tych funkcji:

$$\text{out}(X2) = \bar{p}\bar{q}c \vee \bar{p}q\bar{c} \vee p\bar{q}\bar{c} \vee pqc,$$

$$\text{out}(O1) = pq \vee pc \vee qc.$$

Postać minimalna i kanoniczna funkcji $\text{out}(X2)$ są identyczne.

Funkcje tego układu można też określić bezpośrednio w oparciu o schemat; jednak jest ona bardziej skomplikowana i trudna do dalszej analizy.

Synteza układów logicznych

Synteza układów logicznych polega na zaprojektowaniu struktury sieci logicznej realizującej określoną funkcję. Funkcja którą należy zrealizować może być zadana:

- ekstensjonalnie – w postaci tabeli wejścia-wyjście,
- intensjonalnie – w postaci wyrażenia logicznego (booleowskiego).

Etapy projektowania obejmują:

- specyfikację funkcji (np. werbalną, w postaci zestawu warunków),
- budowę tablicy opisującej relacje wejścia-wyjścia,
- generację funkcji,
- minimalizację i ew. faktoryzację funkcji,
- implementację z wykorzystaniem zadanych bramek logicznych.

Tablica definiująca funkcję budowana jest w oparciu o werbalną specyfikację funkcji, np.:

Zaprojektować układ do głosowania, o trzech wejściach, który daje na wyjściu 1 o ile przynajmniej na dwóch wejściach pojawią się jedynki.

p	q	r	$f(p, q, r)$
0	0	0	0
0	0	1	0
0	1	0	0
0	1	1	1
1	0	0	0
1	0	1	1
1	1	0	1
1	1	1	1

Synteza układów logicznych

Dla tabeli specyfikującej działanie funkcji można łatwo zbudować postać kanoniczną funkcji. W tym celu należy:

- uwzględnić jedynie te wiersze tabeli, w których na wyjściu układu jest 1,
- dla każdego takiego wiersza zbudować iloczyn minimalny zawierający wszystkie zmienne wejściowe,
- jeżeli w danym wierszu zmienna wejściowa przyjmuje wartość 1 to w iloczynie minimalnym występuje bez negacji,
- jeżeli w danym wierszu zmienna wejściowa przyjmuje wartość 0 to w iloczynie minimalnym występuje z negacją,
- wygenerowane iloczyny minimalne połączyć symbolem alternatywy.

Postać kanoniczna tej funkcji:

$$f(p, q, r) = \bar{p} \cdot q \cdot r \vee p \cdot \bar{q} \cdot r \vee p \cdot q \cdot \bar{r} \vee p \cdot q \cdot r.$$

Postać kanoniczna jest zwykle zbyt rozbudowana, aby wykorzystać ją bezpośrednio do syntezy układu. Należy zatem dokonać minimalizacji funkcji korzystając z praw algebry Boole'a.

Minimalizacja może przebiegać następująco:

$$\begin{aligned} & \bar{p} \cdot q \cdot r \vee p \cdot \bar{q} \cdot r \vee p \cdot q \cdot \bar{r} \vee p \cdot q \cdot r = \\ & (\bar{p} \cdot q \cdot r \vee p \cdot q \cdot r) \vee (p \cdot \bar{q} \cdot r \vee p \cdot q \cdot r) \vee (p \cdot q \cdot \bar{r} \vee p \cdot q \cdot r) = \\ & q \cdot r \vee p \cdot r \vee p \cdot q. \end{aligned}$$

Dla realizacji tej funkcji potrzeba 3 bramki AND i 2 bramki OR.

Dla realizacji funkcji z wykorzystaniem bramek NAND stosujemy przekształcenie: $f(p, q, r) = \overline{\overline{q \cdot r} \vee \overline{p \cdot r} \vee \overline{p \cdot q}} = \overline{\overline{p \cdot q} \cdot \overline{p \cdot r} \cdot \overline{q \cdot r}}$. (4 bramki NAND).

Minimalizacja i przekształcanie wyrażeń

Minimalizację i przekształcanie funkcji logicznych można prowadzić z wykorzystaniem reguł algebry Boole'a; pozwalają one zachować *równoważność* wyrażeń booleowskich (funkcji). Przy minimalizacji szczególnie użyteczne są następujące reguły:

Reguła sklejanania wyrażeń iloczynowych

Niech będą dane dwa iloczyny literałów postaci $x_1x_2 \dots x_{i-1}p x_{i+1} \dots x_n$ oraz $x_1x_2 \dots x_{i-1}\bar{p} x_{i+1} \dots x_n$, które są identyczne poza i -tą pozycją na której występują literały komplementarne. Iloczyny te można zastąpić jednym iloczynem wg następującego schematu:

$$\frac{x_1x_2 \dots x_{i-1}p x_{i+1} \dots x_n, x_1x_2 \dots x_{i-1}\bar{p} x_{i+1} \dots x_n}{x_1x_2 \dots x_{i-1} - x_{i+1} \dots x_n}$$

Symbol $-$ oznacza *dowolną wartość* i może zostać pominięty; otrzymamy wówczas skrócony iloczyn postaci $x_1x_2 \dots x_{i-1}x_{i+1} \dots x_n$.

Reguła pochłaniania wyrażeń iloczynowych

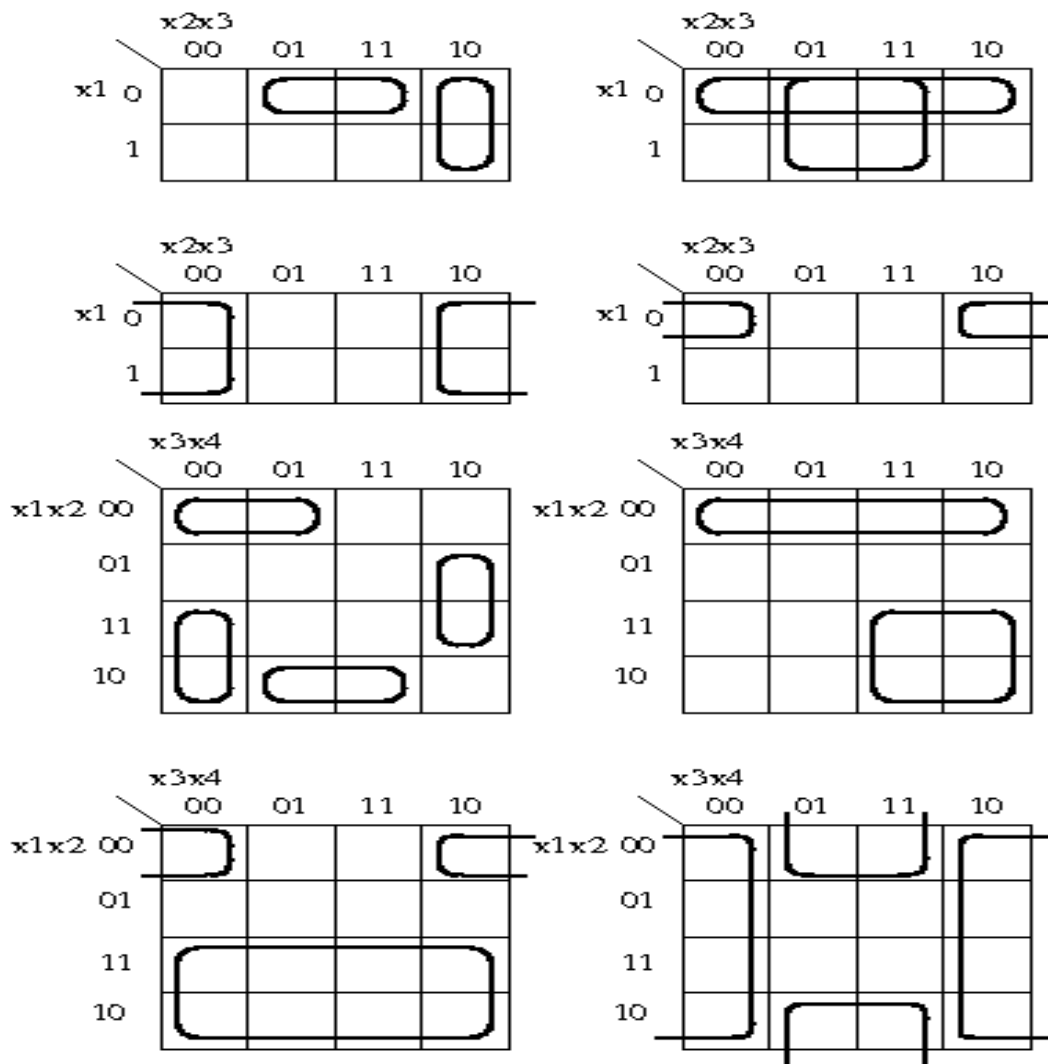
W trakcie redukcji wyrażeń booleowskich może okazać się, że pewne wyrażenia przestają być niezbędne dla zapisu funkcji – stają się one nadmiarowe i jako takie mogą być usunięte. Niech będą dane dwa iloczyny literałów postaci $x_1x_2 \dots x_n$ oraz $y_1y_2 \dots y_n$. Powiemy, że zachodzi pochłanianie:

$$x_1x_2 \dots x_n \geq y_1y_2 \dots y_n$$

wtw. gdy dla każdego i , $x_i = y_i$ lub $x_i = -$. Inaczej, wyrażenie pochłaniające przyjmuje wartość 1 zawsze gdy wyrażenie pochłanianiane przyjmuje wartość 1. Wyrażenie pochłanianiane $y_1y_2 \dots y_n$ można wyeliminować (bez wpływu na równoważność; pamiętajmy, że $x_1x_2 \dots x_{i-1}x_{i+1} \dots x_n \equiv x_1x_2 \dots x_{i-1} - x_{i+1} \dots x_n$).

Tablice Karnaugh

Tablice Karnaugh stanowią wizualne narzędzie wspomagające minimalizację wyrażeń booleowskich i funkcji logicznych. Istota tablic Karnaugh polega na uwidocznieniu wyrażeń, które mogą podlegać sklejaniu w postaci *sąsiednich pól* odpowiednio skonstruowanej tablicy.

Rysunek 2: Przykłady tablic Karnaugh

Zasady sklejanie w tablicach Karnaugh

Konstrukcja tablic Karnaugh jest taka, że każde dwie sąsiednie kratki specyfikują iloczyny logiczne różniące się dokładnie na jednej pozycji; pola takie można zatem skleić, analogicznie jak iloczyny zmiennych.

Obowiązują następujące zasady sklejanie:

- oznaczenia kratek:
  - $n = 2$: 00, 01, 11, 10,
  - $n = 3$: 000, 001, 011, 010, 110, 111, 101, 100.
- sklejanie podlegają wszystkie pola zawierające 1; pola zawierające 0 mogą, ale nie muszą być pokryte (są one uwzględniane w miarę potrzeb),
- sklejanie obszary muszą mieć kształt prostokąta; sklejanie mogą być również “prostokąty” skonstruowane na zasadzie sąsiedztwa pól rozmieszczonych symetrycznie na krawędziach,
- należy wykorzystać prostokąty pokrywające jak największą liczbę jedynek,
- już pokryte jedynki można wykorzystać do ponownego sklejanie, o ile jest taka potrzeba,
- dla danego prostokąta budowany jest iloczyn zmiennych, przy czym:
  - jeżeli wewnątrz obszaru dana zmienna przyjmuje stale wartość 1, to jest uwzględniana bez negacji,
  - jeżeli wewnątrz obszaru dana zmienna przyjmuje stale wartość 0, to jest uwzględniana z negacją,
  - jeżeli wewnątrz obszaru dana zmienna przyjmuje wartość 1 i 0, to jest pomijana.

Przykład syntezy: sumator jednobitowy

Specyfikacja zadania

Należy skonstruować układ logiczny stanowiący sumator jednobitowy, uwzględniający również przeniesienie. Na wejściu sumatora mamy dwa sumowane bity (sygnały p i q) oraz bit przeniesienia c . Na wyjściu sumatora mamy bit wyniku s oraz bit przeniesienia t . Bit wyniku s jest równy 1 wtedy i tylko wtedy gdy suma sygnałów wejściowych jest nieparzysta (jedna albo trzy jedynek). Bit przeniesienia t jest równy 1 wtedy i tylko wtedy gdy sumowane są co najmniej dwie jedynek. Odpowiednią tablicę specyfikacji funkcji s i t podano poniżej.

p	q	c	s	t
0	0	0	0	0
0	0	1	1	0
0	1	0	1	0
0	1	1	0	1
1	0	0	1	0
1	0	1	0	1
1	1	0	0	1
1	1	1	1	1

Postacie kanoniczne funkcji s i t mogą być odczytane bezpośrednio z tabeli; na tej podstawie można wypełnić odpowiednie tabele Karnaugh. Otrzymane postacie minimalne funkcji s i t są następujące:

$$s = \bar{p}qc \vee p\bar{q}\bar{c} \vee \bar{p}\bar{q}c \vee pqc,$$

$$t = pq \vee pc \vee qc.$$

Inna postać z wykorzystaniem EX-OR): $s = p \oplus q \oplus c$, $t = pq \vee (p \oplus q)c$.

Algorytm Quine'a McCluskeya

Algorytm Quine'a McCluskeya

1. Przekształcić syntetyzowaną funkcję do postaci DNF.
2. Metodą kolejnego sklejanía wyznaczyć wszystkie implikanty proste.
3. Wybrać (dowolny) zbiór implikantów prostych reprezentujący (pokrywający) całą funkcję wyjściową.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Quine-McCluskey>